

PODSUMOWANIE

Rola penologii ogólnej w naukach penalnych i polityce karnej

Penologia ogólna ma za zadanie przedstawić pewien usystematyzowany sposób patrzenia na kwestię kary kryminalnej rozumianej jako instytucja prawno-społeczna o charakterze procesualnym. Intencją tego podejścia jest prowadzenie analiz w sposób interdyscyplinarny, pozwalający integrować różne typy wiedzy z zakresu nauk społecznych, które mogą być wykorzystane na użytek szeroko rozumianych praktyk penalnych. Perspektywę poznawczą penologii ogólnej już wiele lat temu określiłem jako integralnokulturową.

W moim przekonaniu w ostatnich dekadach nastąpił bardzo intensywny rozwój poszczególnych dyscyplin nauk społecznych i prawnych. Problemem jest natomiast racjonalna integracja wiedzy pozyskanej za ich pomocą. Jak pisaliśmy już z Jadwigą Królikowską na temat badań integralnokulturowych:

Specjalizacja badań oraz kształcenia nie jest wartością samą w sobie, traktuje się ją raczej jako konieczność praktyczną. W dobie współczesnej jest ona determinowana rozległością wiedzy w obszarze nauk społecznych i prawnych (i nie tylko). Jest więc raczej wynikiem konieczności obiektywnej, a nie zaletą badań czy wykładu. Inaczej mówiąc, z punktu widzenia samego rozwoju wiedzy i zasad metodologii ogólnej, gdyby w danym przypadku można było prowadzić równie wnikliwe i dogłębne badania o charakterze mniej specjalistycznym, należałoby to robić. Podobnie jak w miarę możliwości należałoby w procesie poznania naukowego w nawiązaniu do ogólnych zasad metodologii włączać ustalenia poszczególnych badań specjalistycznych do zespołu szerszej wiedzy. Sformułowane w związku z tymi badaniami twierdzenia należałoby zaś integrować z zespołem twierdzeń budujących określony, usystematyzowany obraz zjawisk powiązanych z badanym fragmen-

tem rzeczywistości społecznej, a więc włączać do szerszej teorii naukowej. Właśnie dlatego z perspektywy badań integralnokulturowych podział na klasyczne dyscypliny naukowe nie powinien być „ontologizowany”. To znaczy, że należy pamiętać o przede wszystkim funkcjonalnym charakterze dyferencjacji dyscyplin społecznych, prawnych i humanistyki, a więc należy unikać hipostazy istnienia całkiem różnych światów społecznych i językowych badanych w poszczególnych naukach. Niezwykle ważny i konieczny podział pracy, w tym pracy badawczej, z punktu widzenia potrzeb poznawczych powinien być wykorzystany instrumentalnie dla zwiększania naszej ogólnej wiedzy o określonym fragmencie rzeczywistości społecznej i normatywnej, a nie jedynie o jego aspektach. Relacja między wiedzą ogólną a szczegółową na dany temat powinna być tak układana, aby w ramach specjalizacji badacz – specjalista z zakresu określonych kwestii prawnych czy społecznych – mógł zawsze odwołać się do szerszego kontekstu społeczno-prawnego badanego przez siebie zjawiska czy wykonywanych przez siebie czynności badawczych lub zawodowych. Można wskazać, że współcześnie nauka dostrzega potrzebę rozwoju badań interdyscyplinarnych prowadzonych na przecięciu kompetencji różnych dyscyplin naukowych. W obszarze takich studiów powstają ważne prace naukowe. Można twierdzić, że w gruncie rzeczy wiele instytucjonalnie wyodrębnianych dyscyplin naukowych (badawczych i dydaktycznych) ma charakter studiów interdyscyplinarnych [...]. Rozwój badań integralnokulturowych jest odpowiedzią na rzeczywistą potrzebę opracowania pewnych ogólnych wskazówek dotyczących integracji wiedzy z zakresu nauk prawnych i społecznych. Integracja taka jest potrzebna i jest aktualnie prowadzona⁶⁵¹.

Tak prowadzone badania pozwalają na spełnienie ogólnego postulatów metodologicznego wszechstronności i bezstronności analiz oraz rozległości wiedzy o przedmiocie badań. Jak pisaliśmy o rozwoju współczesnych badań społecznych:

o ile naukowe badania szczegółowe rozwijają się dynamicznie, o tyle zdolność nauki do przedstawienia względnie spójnego spojrzenia na człowieka i społeczeństwo raczej nie wzrasta. Można to wiązać z odrodzeniem myśli religijnej, która pełni funkcje scalające niezbędne dla zachowania równowagi społecznej, ale w świecie kultury zachodniej zapewne zjawisko to łączy się także z kryzysem światopoglądu modernistycznego, kryzysem, który

⁶⁵¹ Jarosław Utrat-Milecki, Jadwiga Królikowska, *Badania integralnokulturowe, w: Europejski Ośrodek Studiów Penologicznych. Uniwersytet Warszawski. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji. Zakład Prawnych i Społecznych Badań Integralnokulturowych*, red. Jarosław Utrat-Milecki, Jadwiga Królikowska, IPSiR UW, Warszawa 2010, s. 34–35.

określa się odrębnym pojęciem postmodernizmu, późnej nowoczesności, postindustrializmu, czy jak można to określić, parafrazując Giovanniego Sartoriego, postmyślenia. Biorąc pod uwagę ten stan rzeczy, rozwój badań integralnokulturowych można wiązać z nurtem naukowym próbującym przy wszystkich obiektywnych trudnościach podejmować wysiłek racjonalnej, obiektywnie weryfikowalnej integracji naukowej ludzkiego doświadczenia. Warto zaznaczyć, że taka integracja ludzkiego doświadczenia jest istotną potrzebą jednostek i społeczeństw. Wycofanie się nauki z tego zadania powoduje, że zostaje ono przejęte przez inne instytucje, czasami o charakterze religijnym, ale także politycznym czy biznesowym. Wydaje się, że zarówno względy poznawcze, jak i społeczne przemawiają za podejmowaniem przez ludzi nauki syntezy doświadczeń prawnych i społecznych w różnych dziedzinach. [...] Badania integralnokulturowe można traktować jako jedną z propozycji zawierającą pewne wskazówki prowadzenia takich integracyjnych, scalających badań kwestii prawnych i społecznych⁶⁵².

Wskazane w penologii ogólnej założenia badawcze zostały opracowane na podstawie doświadczeń z badań i dydaktyki prowadzonych przeze mnie od 1989 r. w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji na Uniwersytecie Warszawskim. Były ogłoszone po raz pierwszy na zebraniu Polskiego Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego prowadzonym przez profesor Genowefę Rejman w 2002 r. Penologia ogólna odnosi te wskazówki do swojego przedmiotu badań. W ramach tych badań możliwe jest przedstawienie takiego ujęcia teoretycznego problemu kary kryminalnej, które umożliwia uzyskanie zintegrowanego obrazu kary kryminalnej jako procesualnie pojętej instytucji prawno-społecznej. Ma to ułatwić ogląd szczegółowych kwestii dotyczących wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych z perspektywy poszczególnych dyscyplin, dla których kara kryminalna może być istotna w ramach nauk penalnych. Odpowiednio można też szerzej wykorzystywać pozyskaną i zintegrowaną w ten sposób wiedzę na temat praktyk penalnych w ramach innych nauk społecznych i humanistyki. Może pozwolić to też wtórnie otworzyć w większym stopniu nauki penalne na dorobek innych dyscyplin nauk społecznych i humanistyki. Staje się też teoretyczną podstawą włączania przedstawicieli innych dyscyplin do szerszej dyskusji na temat kary kryminalnej i polityki karnej.

⁶⁵² Ibidem, s. 39–40.